

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Факультет №6
Кафедра економіки та фінансів

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Ринок фінансових послуг»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого рівня вищої освіти
072 Фінанси, банківська справа та страхування (Фінансова безпека та
фінансові розслідування)

за темою – Інфраструктура ринку фінансових послуг

Харків
2018

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 20 вересня № 9

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 19 вересня № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 20 вересня № 8

Розглянуто на засіданні кафедри економіки та фінансів факультету № 6
ХНУВС, протокол від 10 вересня № 14

Розробники:

1. Завідувач кафедри економіки та фінансів факультету №6, к.е.н, доц. Маковоз О.С.
2. Доцент кафедри економіки та фінансів факультету №6, к.е.н, доц. Фурса В.А.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри маркетингу та менеджменту зовнішньо-економічної діяльності ХНУ ім.В.Каразіна, к.е.н., доцент Болотна О.В.
2. Професор кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету №2 ХНУВС, д.е.н., доцент Ларіна Т.Ф.

Тема 4. Інфраструктура ринку фінансових послуг

1. Поняття фінансового посередництва.
2. Функції фінансових посередників на ринку фінансових послуг.
3. Послуги фінансових посередників.
4. Фінансове посередництво та небанківські фінансові інститути.

Основна література:

1. В.С. Мілаш Господарське право : навч. посіб. Харків : Право, 2017. - 327 с.
2. О.Б. Андрєєва, Ю.М. Жорнокуй, О.П. Гетманець та ін. Господарське право України : підручник: у 2 ч.- Харків : ХНУВС, 2016. Ч. 2. - 2016. - 367 с.
3. Н.М. Внукова, Ж.О. Андрійченко, С.А. Ачкасова та ін.; наук. ред. та кер. кол. авт. Н.М. Внукова Управління розвитком ринків фінансових послуг : монографія Х. : Адв, 2009. - 196 с.
4. В.О. Онищенко, Т.М. Завора Ринок фінансових послуг: навч. Посібник Полтава, ПолтНТУ, 2017- 409с.
5. О.П. Близнюк, О.М. Іванюта Ринок фінансових послуг: навч. Посібник.Харків, ХДУХТ, 2017. – 255с.
6. Д.І. Дема, І.В. Абрамова, І.А. Шубенко, Л.В. Недільська, В.М. Трокоз.Ринок фінансових послуг: навч. Посібник К.: Алерта, 2013. - 376 с.
7. Є.М. Сич, В.П. Ільчук , Н.І. Гавриленко Ринок фінансових послуг: навч. посібник К.: Центр учбової літ., 428с.

1. Поняття фінансового посередництва

Фінансові посередники – це фінансові установи, до яких належать суб'єкти банківської системи, небанківські фінансові та кредитні інститути.

Ступінь розвитку ринку фінансових послуг характеризується кількістю фінансових посередників і їх різноманітністю, а також асортиментом фінансових послуг, які вони надають. На розвиненому ринку здійснюють свою діяльність значна кількість фінансових посередників, які за певну плату (ціну) надають різні види фінансових послуг. Ці послуги пов'язані як із збереженням реальної вартості фінансових активів, так із одержанням прибутку.

⇒ При **емісії корпоративних цінних паперів** та на **кредитному ринку** – фінансові посередники сприяють інвестуванню коштів у різні галузі економіки.

⇒ При **емісії державних боргових зобов'язань** та на **ринку державного кредиту** — залученню коштів для забезпечення потреб Державного бюджету.

⇒ **На вторинному ринку цінних паперів** фінансові посередники забезпечують стабільне функціонування цього ринку, задовольняють інтереси юридичних та фізичних осіб щодо інвестування коштів у фінансові активи та вилучення їх з процесу інвестування, надають інформаційні, консультаційні, управлінські послуги.

⇒ **На первинному ринку** до основних фінансових послуг посередників належать залучення коштів і надання позик, що здійснюють, наприклад, банки та фінансово-кредитні установи на ринку позикового капіталу. Такими послугами вважають андеррайтинг, або обслуговування емітентів в організації та проведення емісій фінансових активів, визначення портфеля страхових ризиків для страховиків.

⇒ **На високорозвинених ефективних ринках** фінансові посередники допомагають інвесторам у прийнятті зважених та оперативних рішень щодо інвестування коштів у фінансові активи і забезпечують реалізацію цих рішень. На таких ринках посередники забезпечують оперативне інвестування, вилучення коштів інвесторами. Фінансові посередники дають інвесторам можливість в будь-який час вилучити кошти і в разі потреби знову інвестувати їх на більш вигідних умовах.

⇒ *При обслуговуванні учасників ринку* фінансові посередники надають або окремий вид послуг, який і визначає в цілому їх роль на ринку, або – широкий спектр фінансових послуг. До останніх належать банки, що здійснюють значну кількість операцій від імені та за рахунок клієнтів як на ринку позикових капіталів, так і на фондовому і валютному ринках.

Механізм надання фінансових послуг визначається специфікою та ступенем розвитку цього ринку, а також регулюванням діяльності фінансових інститутів з боку держави. Важлива роль в цьому механізмі належить банківським установам.

Розрізняють *три основні системи взаємодії* банківських установ та операторів фондового ринку, які дають їм принципово різні можливості щодо здійснення діяльності на ринку цінних паперів і поєднання традиційної банківської діяльності з діяльністю на фондовому ринку.

До *першої системи* належать такі країни, як Німеччина, Нідерланди, Швейцарія, де функціонують універсальні банки, які забезпечують перелік банківських, страхових послуг та послуг, пов'язаних з цінними паперами. Банки володіють значною часткою акцій промислових корпорацій.

Друга система – британська, яка поширена у Великобританії, Канаді, Австралії. Банки цих країн можуть брати участь в андеррайтингу для регулювання системи ризиків на ринку фінансових послуг. Державою обмежується участь банків у формуванні акціонерного капіталу підприємницьких структур.

Третя система передбачає правове відокремлення банківської діяльності від сфери діяльності з цінними паперами. Така система існує в США та Японії. Однак японським банкам дозволено володіти значною часткою акцій промислових корпорацій, тоді як американським — ні. Переважну більшість послуг на фондовому ринку надають інвестиційні компанії та інші фінансові посередники.

2. Функції фінансових посередників на ринку фінансових послуг

Посередники ринку фінансових послуг мають свої конкретні **функції**, виконання яких підкреслює *значення* посередництва на ринку. *По-перше*, посередники консолідують ризики, багато з них приймають на себе, насамперед ризик неповернення виданих позичок та виплати процентів у строк (дефолт). *По-друге*, забезпечують деномінацію заощаджень. Дрібні позички у посередника нагромаджуються поступово. Згодом на їх основі укладаються угоди з цінними паперами на більші суми. Чим на більшу суму укладено угоду, тим нижчими виявляються адміністративні, консультаційні, юридичні та інші подібні витрати. Посередник має кращий доступ і можливості придбати інформацію з широкого кола питань, які стосуються обігу цінних паперів.

Крім основних функцій фінансові посередники також займаються:

- наданням послуг, пов'язаних з емісією фінансових активів і з їх обігом на вторинному ринку і одночасно забезпечують його стабільне функціонування;
- інвестуванням коштів у різні галузі економіки при емісії корпоративних цінних паперів та на кредитному ринку;
- залученням коштів для забезпечення потреб державного бюджету при емісії державних боргових зобов'язань та на ринку державного кредиту;
- отриманням прибутку за рахунок економії, що обумовлена зростанням масштабу операцій при аналізі кредитоспроможності потенційних кредиторів, розробці порядку надання позик і розрахунків за них;
- допомогою приватним особам, що мають заощадження, диверсифікувати їх (вкласти капітал у різні підприємства);
- інвестуванням коштів юридичних та фізичних осіб у фінансові активи та вилучення їх з процесу інвестування на ринку;

- забезпеченням ліквідності ринку під час здійснення не тільки оперативного інвестування але й оперативного вилучення коштів інвесторами тобто, саме фінансові посередники дають інвесторам змогу в будь-який час вилучити кошти і в разі потреби знову інвестувати їх на більш вигідних умовах та інші.

Посередництвом між емітентами та інвесторами займається значна кількість фінансових інститутів, багато з яких мають власні функціональні обов'язки. Так, **комерційні банки** обслуговують клієнтуру, залучають грошові кошти на рахунки, надають позички на різні строки. Але, крім цього, вони на замовлення клієнтів купують і продають цінні папери, виплачують по них дивіденди і проценти. Або, наприклад, **пенсійні фонди**, які за своїм призначенням мають нагромаджувати кошти членів фонду для наступних виплат пенсій (за укладеним договором між адміністрацією фонду та його членами). Нагромаджені грошові вклади учасників вкладаються в цінні папери, і фонд отримує певні доходи.

У зв'язку з посиленням державного регулювання національних ринків та зростаючими потребами учасників ринку в якісних і різноманітних послугах фінансове посередництво набуває універсальних форм.

3. Послуги фінансових посередників

Кожний сегмент ринку фінансових послуг має своїх посередників, які надають окремі види послуг. Так на валютному ринку послуги будуть пов'язані з купівлею та продажем валюти, на грошовому ринку – з кредитними та депозитними операціями, на фондовому – з середньостроковими та довгостроковими інвестиціями тощо. Основними послугами фінансових посередників на ринку цінних паперів є:

- послуги з оцінки ризику і розміщення цінних паперів;
- агентські послуги;
- брокерська та дилерська діяльність.

⇒ **Послуги з оцінки ризику і розміщення цінних паперів.** Самими поширеними послугами з оцінки майна і розміщення цінних паперів є андеррайтинг.

Андеррайтинг — це комплекс послуг з організації та проведення емісії цінних паперів, що надаються фінансовими посередниками емітенту; система послуг, яка включає етапи роботи із підготовки та проведення емісії, визначення ризику цього процесу та можливості його хеджування. При проведенні андеррайтингу посередник надає емітенту одну з таких послуг:

- а) консультує емітента про час, термін, обсяг та інші характеристики емісії;
- б) сприяє викупу частини емісії або всього обсягу емісії цінних паперів у емітента;
- в) розміщує емісію серед інвесторів відповідно до визначеного рівня ризику.

Успішне проведення андеррайтингу передбачає викуп цінних паперів за нижчою ціною і подальше розміщення їх на ринку за вищою ціною. Різницю між ціною викупу та ціною розміщення цінного папера називають *андеррайтинговим дисконтом*, який залежить від обсягів емісії та від ступеня ризику цінних паперів. Його розміри для акцій промислових корпорацій становлять 2 – 8%, для довгострокових корпоративних облігацій зменшується на 1 – 3%. Тобто чим більшим є обсяг емісії та нижчим ступінь ризику цінних паперів, тим меншим буде розмір андеррайтингового дисконту.

Серед механізмів андеррайтингу використовують аукціон. Для участі в ньому андеррайтери створюють об'єднання, кожне з яких пропонує свої умови викупу. Аукціон проводиться за однією ціною або множиною цін.

Приклад. Загальний обсяг емісії становить 300 млн. грн. Андеррайтери пропонують викупити певні частки емісії за відповідну винагороду. У разі аукціону з однією ціною (табл. 3.1) підприємства А, Б, В, Г отримають право на розміщення часток емісії обсягом 80, 90, 60, 70 млн. грн. відповідно за винагороду в розмірі 6,2% від обсягу частки.

Запропонована андеррайтерами емісія до викупу

Таблиця 3.1.

Назва підприємства	А	Б	В	Г
Обсяг емісії, млн. грн.	80	90	60	70
Премія за розміщення, %	6,1	6,15	6,2	6,2

Усі підприємства отримають однаково високу винагороду. У разі проведення аукціону за множиною цін андеррайтери – переможці будуть розміщувати свої частки на ринку за запропоновану ними винагороду. Так, компанії А, Б, В, Г розміщуватимуть частки емісії на ринку відповідно за 6,1; 6,15; 6,2; 6,2%. При викупі посередником частки емісії цінних паперів андеррайтер пропонує майбутньому емітенту боргових зобов'язань ряд підприємств, які зможуть купити частку випуску при повному рівні відсоткового доходу та даті погашення. Протягом кількох днів емітент повинен дати відповідь на цю пропозицію. У разі позитивного рішення андеррайтер викупує частку емісії і розміщує її серед своїх клієнтів — інституційних інвесторів — або перепродає іншим андеррайтерам. Таку форму андеррайтингу використовують при великих обсягах емісії для зменшення інвестиційного ризику.

Андерайтингові послуги можуть надаватися фінансовими посередниками при різних способах розміщення цінних паперів. При проведенні приватного розміщення фінансові посередники проводять консультації з потенціальними емітентами та інвесторами проекту. У визначені терміни за попередньо обумовленою ціною вони передають цінні папери емітента визначеному колу інституційних інвесторів. Андеррайтинг, як і багато інших фінансових послуг, у різних країнах здійснюють різні фінансові посередники. У більшості країн Західної Європи андеррайтингом займаються комерційні банки, а в США — інвестиційні банки.

⇒ **Агентські послуги.** У більшості випадків учасники ринку фінансових послуг діють не безпосередньо, а через своїх агентів — фінансових посередників. Останні від імені і за рахунок клієнтів проводять фінансові операції та отримують за це винагороду. Агенти на ринку фінансових послуг продають цінні папери, страхові послуги, валюту. *Агентами* вітчизняних банків на валютному ринку виступають юридичні особи, які організовують на основі відповідної агентської угоди пункти з обміну валюти. Відносини між агентом — фінансовим посередником та клієнтом регулюються відповідною агентською угодою або договором доручення. Договір про надання агентських послуг є договором-дорученням між довірцем і агентом, за якими довіритель доручає агенту виконання частини своїх функцій та повноважень за рахунок і від імені довірителя за певну винагороду. Згідно з агентською угодою, одна особа (агент) здійснює певні юридичні чи фактичні дії за дорученням, за рахунок і в інтересах іншої особи (принципала).

Виділяють два основні **види агентських угод** — *договір доручення (договір трасту)*, в якому агент (повірений, довірена особа) бере на себе зобов'язання укласти від імені та за рахунок принципала (довірителя) угоди з третіми особами; *та договір комісії*, в яких агент бере на себе зобов'язання виконувати певні юридичні дії, у тому числі укласти угоди в інтересах довірителя. У договорі комісії агент (комісіонер) зобов'язується укласти угоди від свого імені, але за рахунок принципала (комітента). Таку форму широко використовують у торгівлі цінними паперами, в діяльності банків та страхових компаній з обслуговування клієнтів. Агентські послуги надаються як корпоративним, так і індивідуальним клієнтам. В агентській діяльності на ринку фінансових послуг виділяють такі *види трастів*:

1) **банківський** — при якому видами *трастових операцій* для фізичних осіб є:

- управління майном на довірчій основі – представлено як довірчий траст. При цьому клієнт надає майно в довірче управління з передачею після смерті майна та доходу спадкоємцям і

- розпорядження майном після смерті власника;

2) **страховий** – полягає в призначенні банку або іншої довіреної особи довірительом по страховому полісу;

3) **корпоративний** траст – засновується у формі майна, переданого банку в забезпечення випуску цінних паперів. Траст на користь найманих працівників може приймати форму пенсійного плану або плану участі в прибутках.

До *агентських функцій* належить:

- зберігання цінностей у сейфі. Банк здійснює зберігання та видачу у разі потреби цінностей за дорученням клієнта без прийняття самостійних рішень щодо управління цінностями;

- зберігання, купівля-продаж цінностей;

- виплата доходу згідно з інструкцією.

Агентська угода в США, Англії та інших країнах призначена для регулювання відносин, які в більшості європейських країн визначаються угодами доручення та комісії.

⇒ **Брокерська діяльність.** Брокер виступає посередником, агентом замовника та діє від свого імені або імені клієнта та за його дорученням і отримує винагороду у вигляді комісійних. **Брокерська діяльність** – це діяльність з укладення угод з продажу цінних паперів, страхових полісів та інших фінансових послуг на основі угод комісії або доручення.

Проведення трансакцій на фондовому ринку супроводжується брокерською діяльністю, де комісійні складають основну частку витрат. Так, діяльність брокерів в США має універсальний характер. Вони діють як брокери, дилери та інвестиційні банкіри. Конкуренція сприяла запровадженню нових фінансових послуг на ринку, зокрема для управління готівкою. Такі рахунки забезпечують власникам набір фінансових послуг, що включають кредитні картки, надання позик, автоматичне інвестування виручки від продажу цінних паперів у взаємні фонди грошового ринку тощо. Для кожного з клієнтів брокерська контора відкриває клієнтський рахунок, рух коштів на якому відображає операції купівлі та продажу на замовлення клієнта тих чи інших цінних паперів. Основною інформацією, що міститься в замовленні клієнта, оформленому у вигляді клієнтської заявки, є назва брокерської контори, вид цінного папера, розмір заявки, максимальний термін виконання, тип заявки.

Залежно від терміну виконання розрізняють *заявки*:

- а) одноденні (повинна бути виконана протягом дня, але при невиконанні до кінця дня вона анулюється);

- б) на визначений термін (тиждень, місяць) (діє протягом визначеного в ній терміну, по закінченні якого вона автоматично анулюється);

- в) відкриті. Відкрита заявка чинна до її виконання чи відміни клієнтом.

Часто такі заявки вимагають від клієнта регулярного підтвердження того, чи залишається заявка чинною. Інвестор може дати таке підтвердження на тиждень або місяць, тоді брокер несе відповідальність за відміну заявки по закінченні наведеного терміну.

Основні типи заявок визначаються з вимог інвесторів щодо обмеження цін купівлі-продажу цінних паперів і класифікуються так:

- *ринкова* – заявка на купівлю або продаж певного виду цінного папера за найбільш вигідною поточною ціною (одноденна). Більша частина угод на біржах укладається на основі ринкових заявок;

- *лімітна* – заявка з обмеженням цін. У цьому разі зазначається гранична ціна, тобто мінімальна ціна продажу або максимальна ціна купівлі. Якщо цей ліміт не досягається (поточна ціна продажу нижча від граничної або поточна ціна купівлі вища від граничної), заявка брокером не виконується;

- «стоп» – заявка брокера здійснити купівлю або продаж акції в той момент, коли ціна досягне обумовленого в наказі рівня, тобто купити акції, коли ціна зросте до зазначеного в заявці рівня або продати, коли ціна впаде до визначеного рівня. Як правило призначення таких заявок — страхування від можливих збитків і забезпечення деякого мінімального рівня прибутку;

- лімітна «стоп» – заявка, яка автоматично перетворюється в лімітну по досягненні деякої буферної ціни. При подачі такої заявки інвестор зазначає дві ціни: буферну, або «стоп» – ціну, та граничну ціну виконання. Якщо лімітна заявка може бути виконана за невизначеною ціною після досягнення ціною певного рівня, то лімітна «стоп» – заявка може бути невиконана взагалі, оскільки по досягненні буферної ціни може відразу стати недосяжною гранична ціна виконання.

При проведенні операцій на фондовому ринку через *посередництво брокерської контори* інвестор може відкрити в конторі звичайний клієнтський рахунок або рахунок з використанням маржі, що є одним із варіантів овердрафту. Останній відкриває перед інвестором і брокерською фірмою більші можливості щодо управління грошовими потоками та цінними паперами клієнта. Рахунок з використанням маржі дає змогу інвестору здійснювати *маржинальні угоди* та отримувати у позику цінні папери. *Маржинальна угода* полягає в тому, що коли у клієнта не вистачає коштів для купівлі цінних паперів, то він може перевищити ліміт за рахунком. Тим самим він отримує позику в брокера. Як забезпечення брокерського кредиту використовуються цінні папери клієнта, що перебувають на зберіганні у брокера. Маржинальні угоди укладаються при зростанні курсу цінних паперів. Прибуток інвестора перевищить прибуток, отриманий ним з використанням звичайного рахунку. Падіння ринкових цін на цінні папери при використанні рахунку з маржі призводить до більших збитків, ніж використання звичайного рахунку. Частка маржі в загальній сумі інвестованих коштів встановлюється державою. У США, наприклад, ця частка дорівнює 50%.

⇒ **Дилерська діяльність.** Роль дилерів на ринку фінансових послуг полягає в тому, що вони впливають на забезпечення ліквідності та стабільності ринку. **Дилерська діяльність** – це діяльність з укладання угод від свого імені і за свій рахунок через оголошення цін купівлі та продажу фінансових послуг за об'явленими цінами.

Основний дохід дилерів — це плюсова різниця між цінами продажу та купівлі послуг. Ця різниця є платою за терміновість і врівноваження тимчасового дисбалансу між попитом і пропозицією на певні види фінансових послуг, що надаються на ринку. Цінові коливання, які могли б мати місце, пом'якшуються з допомогою операцій, які проводяться на ринку дилерами. Дилери готові придбати потрібні, наприклад, інвесторам цінні папери та викупити їх у разі потреби. Дилери дають можливість споживачу в будь-який час купити чи продати фінансову послугу, сприяють ціновій стабілізації та забезпечують ліквідність ринку, вони також надають інформаційні послуги учасникам ринку, а на деяких ринках виступають у ролі ведучих аукціонів на біржах.

Тих, хто займається дилерською діяльністю на ринку, часто називають *маркет-мейкерами* (ті, що формують ринок). Торговців цінними паперами, які проводять операції з великими пакетами цінних паперів як від свого імені, так і в інтересах клієнтів, називають *трейдерами*. Як правило, трейдери виконують і брокерські, і дилерські функції на ринку. Вони можуть формувати та реалізувати на ринку фінансових послуг різні стратегії. Ці стратегії досить ризикові й пов'язані з отриманням значних прибутків при правильному прогнозі цін або значних збитків при помилковому прогнозуванні. Залежно від того, яку стратегію реалізують дилери на ринку, їх поділяють на «биків» (грають на підвищення цін) та «ведмедів» (грають на зниження цін).

Від того, на якому часовому проміжку вони проводять свої операції, їх поділяють на скальперів, одноденних та позиційних трейдерів.

Скальпер (scalper) — професійний торговець, який «грає» на мінімальних коливаннях цін і отримує дохід за рахунок великих обсягів угод. Як правило, скальпери

реалізують біржові контракти через кілька хвилин чи годин після їх купівлі. Часто це оптові торговці, які укладають угоди з іншими брокерами.

Одноденний трейдер (day trader) утримує ринкову позицію протягом торгової сесії і рідко залишає позицію до наступного робочого дня. Більшість денних торговців - члени біржі.

Позиційний трейдер (position trader) займає позицію по строковій угоді і потім утримує її протягом певної кількості днів, тижнів, місяців. У разі правильного прогнозу руху цін на ринку може отримувати значні прибутки. Незалежно від того, на якому часовому проміжку реалізують свої стратегії посередники, тих, хто будує свої стратегії на основі тимчасових змін цін на активи, називають *спредерами*. *Спредери* вивчають закономірності та взаємозв'язок цін на активи в різні періоди року і прогнозують їх на майбутні періоди. За допомогою аналізу та побудованого на ньому прогнозу спредери визначають максимальну різницю в цінах і у разі зростання цієї різниці вступають у біржову гру.

4. Фінансове посередництво та небанківські фінансові інститути

Роль НФУ на ринку фінансових послуг була визначена в темі 2, де вони розглядались як суб'єкти ринку. Важливу роль НФУ відіграють і як посередники, оскільки надають велику кількість послуг. Свою нішу на ринку фінансових послуг уже зайняли кредитні спілки, пенсійні фонди, страхові та інвестиційні компанії та ін. В останні роки активізувалась робота пенсійних фондів. В Україні в систему пенсійного забезпечення входять *Недержавні пенсійні фонди (НПФ)*, що діють на основі ст. 42 Конституції України, згідно з якою: «... кожна особа має право займатися підприємницькою діяльністю, яка прямо не заборонена законом» і на основі Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Недержавний пенсійний фонд (НПФ) — фонд, створений для поліпшення пенсійного забезпечення громадян через виплату недержавних пенсій і захисту їх заощаджень від інфляції; є фінансовою установою, у рамках якої збираються тимчасово вільні кошти підприємств і громадян, що можуть бути спрямовані на розвиток всієї економіки України.

У Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України для НПФ передбачений спеціальний код діяльності — 96320 «Недержавне пенсійне забезпечення». Учасником недержавного пенсійного забезпечення є фізична особа, якій відповідно до договору виплачується недержавна пенсія. Вкладником є юридична особа, одна із сторін пенсійного договору, яка передає пенсійні внески на благо визначених їм учасників. *Недержавна пенсія або додаткова* – це грошові кошти, що виплачуються учасникові за умовами договору за рахунок недержавного пенсійного страхування. Діяльність НПФ не відноситься до банківської, страхової або діяльності на фондовому ринку.

За рахунок доходів у процесі своєї діяльності недержавні пенсійні фонди покривають свої *витрати*, пов'язані з веденням справи:

- витрати на виготовлення бланків договорів, полісів, книг учасників;
- витрати, пов'язані з математичними (актуарними) розрахунками (визначається обсяг фінансових зобов'язань страховика, ліквідність його страхових зобов'язань);
- витрати на рекламу;
- витрати на нагромадження необхідної інформації;
- витрати на заробітну плату персоналові фонду;
- плата за оренду приміщення;
- оплата комунальних послуг, послуг зв'язку;
- витрати на утримання і обслуговування автотранспорту;
- амортизаційні відрахування.

Перераховані витрати складають собівартість послуг недержавних пенсійних фондів. *Доходи* фонду складаються з:

- частини інвестиційного прибутку, отриманого від пенсійних внесків, розміщених на іменних пенсійних рахунках, що залишається в розпорядженні фонду і є його власністю. Вона визначається у відсотках від суми прибутку, встановлюється відповідно до пенсійного договору і складає 20 — 25%;
- комісійного збору, що встановлюється у відсотках від першого пенсійного внеску вкладника, якщо це передбачено умовами договору;
- доходу з обороту власних засобів пенсійного фонду (статутні засоби);
- надходжень з інших джерел, що не заборонені законодавством.

Світова практика пенсійного забезпечення громадян свідчить про те, що здійснення за рахунок засобів держави обов'язкового пенсійного забезпечення, як правило, гарантує лише мінімальний прожитковий рівень. Більший прожитковий рівень може забезпечити тільки додаткове пенсійне забезпечення. Професійні додаткові пенсії в старості відіграють важливу роль у Великобританії, Нідерландах, скандинавських країнах. Працівники у *Великобританії*, що регулярно виплачують встановлені законом внески в одну з приватних пенсійних систем, одержують право вийти з обов'язкової державної пенсійної системи. Пенсійне недержавне забезпечення зосереджене в руках страхових компаній, для яких цей вид бізнесу забезпечує понад 50% обороту. У *США* приватним страхуванням охоплено тільки 60% працюючих, що свідчить про неможливість заміни обов'язкової державної пенсійної системи приватною. У *Швеції* і *Норвегії* координація державної і недержавної підтримки полягає не тільки в наданні мінімальних пенсій, а й у підтримці громадян з низьким заробітком. Працівники із середніми і високими доходами самі створюють собі високий рівень життя при досягненні пенсійного віку. Політика пенсійного забезпечення в *Чилі* ґрунтується на повному нагромадженні засобів. У цьому випадку мова йде про недобровільне приватне забезпечення, а про обов'язкове, нормоване і регульоване забезпечення, встановлене державою. У *Росії* у вересні 1992 року вийшов Указ президента РФ „Про недержавні пенсійні фонди”, а 08.04.1998 р. був прийнятий Федеральний Закон «Про недержавні пенсійні фонди».

Важливу роль на ринку фінансових послуг серед НФУ, як посередники, виконують і **страхові компанії**, які є ощадними установами контрактного типу. Зміст їх діяльності полягає в акумуляції страхових патентів фірм, установ та фізичних осіб і виплати коштів у страховому випадку. Вони володіють, як правило, стійкими пасивами і можуть вкладати деякі свої ресурси в різні об'єкти, насамперед, це поширюється на інвестування коштів в цінні папери. Страховий бізнес акумулює значний за обсягом фінансовий капітал, який нагромаджується за допомогою продажу страхових полісів. Економічною основою є розрив у часі між отриманням страхових внесків і виплатою відшкодування по ризикованих операціях. Ці суми мають довгостроковий характер, що дає змогу страховим компаніям виступати значними інвесторами на ринку фінансових послуг. Страхування може бути прибутковим бізнесом, якщо правильно побудувати механізм управління і прогнозу діяльності страхової компанії. Вдалий приплив грошових коштів у вигляді страхових премій і достатні доходи від активних інвестиційних операцій дають змогу набагато перевищити суму щорічних виплат отримувачам полісів і це призведе до зростання загального сукупного прибутку страхової компанії.

Оскільки існують різні відмінності в об'єктах страхування, всі страхові відносини класифікують на такі **напрями**:

- страхування підприємницьких ризиків;
- майнове страхування;
- соціальне страхування;
- страхування окремих осіб;
- страхування відповідальності.

Особлива увага приділяється напрямку страхування підприємницьких ризиків, де об'єктом страхування є ризик недержання прибутку або втрат промисловими одиницями. Страхування відіграє вагомую роль у забезпеченні неперервності і безперебійності

суспільного виробництва. Особливе місце займає контроль та оцінка остаточного результату діяльності страхової компанії, за допомогою якої можна якісно та кількісно оцінити фінансовий стан страхової компанії та його зміни за певний період.

Звичайними **страховими послугами**, що надає компанія є:

страхування життя;

страхування непрацездатності;

страхування від нещасного випадку;

страхування від пожеж;

страхування від стихійного лиха;

страхування від банкрутства та всіх фінансових ризиків суб'єктів господарювання

тощо.